

Personality Types and Animal Symbols in Proverbs and Folk Culture Based on Alfred Adler's Theory

Abolghasem Rahimi *¹, Mahdi Rahimi²

1. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.
2. Assistant Professor of Comparative Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

Received: 28/08/2020
Accepted: 18/11/2020

* Corresponding Author's E-mail:
ag.rahimi@hsu.ac.ir

Abstract

The analysis of literary texts using psychological theories, which are referred to as psychological critique, and sometimes based on Freud's teachings as psychoanalytic critique, is a practical-pragmatic approach in dealing with literary text. It is an interdisciplinary approach that connects two areas of humanities and opens new windows on text comprehension. The issue of personality, and its multiple types, is the main area of applying psychology in the reality of the outside world. Awareness of this category leads to improved social relationships and constructive interactions. Personality types appear and play a role not only in external objectivity and in obvious social relations, but also in literary texts. Beyond that, the symbolic animals used in popular literature and proverbs, in a deep and profound function, can represent the personality types. Alfred Adler, a pioneer of social psychology and the theorist of individual psychology, has introduced one of the most influential theories in this field by presenting four personality types. The current paper, based on this theoretical framework and with a descriptive-analytical method, examines the literary proverbs and folk culture, and shows the validity of this theory in a range of literary statements and folk beliefs. This study, taking the theory from the field of one or more coherent works to the historical-applied literary

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 36

Janury, February 2021

---

proverbs and folk culture, shows how the proverbs, based on their cultural schemata, and due to their concise and influential nature, reflect symbolic animals in the form of psychological personality types.

Keywords: Personality types; animal symbols; Alfred Adler; folk literature; literary proverbs.

Research Background

Skimming the literature, it was realized that so far no independent study has been conducted to analyzed the animal symbols used in the proverbs from the view of Adler's four typologies; the existing animal studies sometimes follow different approaches, some of which are cited below.

Talebi and Qatreh (2019) studied animals from the perspective of conceptual metaphors and found that speakers have used their metaphorical interpretations of animal behaviors to describe the various characteristics of individuals. Fouladi and Ebrahimi (2011) conducted a study from the perspective of environmental critique, and statistically have dealt with animals. Selajgeh (2011) employed a semiotic point of view dealing with some animal symbols in the poems of Saeb Tabrizi and Bidel Dehlavi. They sketched out the literary role of animal signs. Adler's theory of personality has been the basis of the work of Sancholi and Kichi (2014) in "Demneh personality analysis based on Alfred Adler's theory of personal psychology". In the current study, however, a different component is focused: the existence of inferiority complex in Demneh's personality.

Aims, questions, and assumptions

The scientific study of personality types and their characteristics is the main focus of applied psychology (Schultz & Schultz, 2012, p. 5). The result of such a study is to understand the individual better, and thus improve the level of social relations. Categorizing four personality

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 36

Janury, February 2021

types, Alfred Adler has played a prominent and crucial role in introducing various human personalities. His views could be practical for the early recognition of the individual, and as a result, to adopt the best practices in dealing with others. This perspective will, of course, be more useful if it is obtained by examining folk literature, especially proverbs. On the one hand, folklore literature, due to its reliance on *cultural schemata*, is a representation of the interests, traditions, and culture of a nation (Stone, 2004, p. x). Furthermore, proverbs, having concise and artistic forms, represent a range of experiences and meanings (Manser, 2007, p. ix). Because of their rhetoric, these literary texts reveal not only direct meanings, but also implicit, textual, and invisible meanings (Yule, 2006, p. 112), and can offer a large amount of human knowledge in a limited period of time. The aim of this study is to identify some of the personality types through studying short artistic expressions and the structure of proverbs and folk literature.

Discussion

If in sociological studies, the study of social class, definitions, characteristics, and how they are formed is the most fundamental issue (Bendix & Lipse, 1967, p. 8), then in the field of psychological sciences, the issue of personality and various personality types is the main focus. Unlike his fellow professor, Freud, investigating individualistic psychology, Adler derived his personality discussions not from the myths and classical literary texts, but from the society ahead and the individual. Explaining his theory, Adler first described the general problems of the man. He categorized these problems into three categories: problems that focus on how we treat others, problems related to jobs and professions, and problems of love and affection. Analyzing these problems, Adler introduced four personality types: a) dominant type, b) getting type, c) avoiding type, and d) socially useful type (Ansbacher & Ansbacher, 1956, pp. 8-9). In line with the subject

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 8, No. 36

Janury, February 2021

---

of this article, the four-mentioned types are examined through analyzing the proverbs, rulings, and popular culture.

Conclusion

Interdisciplinary research has a better and more practical outcome due to its two- or multi-faceted approach to concepts. This is because such a research not only opens up the scope and effectiveness of multiple-perspective analysis simultaneously, but also reveals newer horizons of knowledge. The current paper took an interdisciplinary approach, borrowing a psychological-literary perspective, to study and analyze the animal symbols used in the proverbs and popular culture, based on Adler's theory of personality types.

The present study shows that folk literature and literary proverbs, borrowing the cultural ideas and including historical-class and long-standing experiences, is a very practical platform for literary studies through a psychological critique approach. Proverbs are considered cognitive concepts and reflect the objective and social realities. Adler's theory of personality and his four personality types are among the most influential theories in the field of psychological studies. This theory will give us a better understanding of the man and the improvement of the level of social relations. Analyzing the data clearly reveals that some of the animal symbols used in the proverbs and folk literature are applicable to Adler's personality types, indicative of various human behaviors. According to the findings, the two chosen animals, wolf and sheep, which are used in a range of proverbs in an obvious confrontation, can be categorized into two types: Dominant and Getting types. These two personality types are studied within sociological studies under the title of social classes. The avoidant personality type appears in the following animal symbol: The owl appears and the Hoopoe reflects the socially useful personality type. The result of the study, on the one hand, confirms the research hypotheses and the validity of this psychological theory, and

Culture and Folk Literature

E-ISSN : 2423-7000

Vol. 8, No. 36

Janury, February 2021

on the other hand, shows the necessity of research in the field of folk literature, particularly the proverbs.

References

- Ansbacher, H. L., & Ansbacher, R. R. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler*. Basic Books, Inc.
- Bendix, R., & Lipset, M. (1967). *Class, status, and power*. R.K.P.
- Manser, M. H. (2007). *The facts on file: dictionary of proverbs*. Facts on File, Inc.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. A. (2012). *Theories of personality* (10th ed.). Wadsworth Publishing.
- Stone, J. R. (2005). *The Routledge dictionary of Latin quotations: the illiterati's guide to Latin maxims, mottoes, proverbs and sayings*. Routledge.
- Yule, G. (2006). *The study of language* (3rd ed.). Cambridge University Press.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تیپ‌های شخصیتی و نمادهای جانوری در امثال و حکم و فرهنگ عامه بر اساس نظریه آلفرد آدلر

ابوالقاسم رحیمی*^۱، مهدی رحیمی^۲

(دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۰۷ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۲۸)

چکیده

تحلیل متون ادبی با بهره‌گیری از نظریه‌های روان‌شناختی که ذیل عنوان نقد روان‌شناختی و گاه مبتنی بر آموزه‌های فروید و نقد روان‌کاوانه از آن یاد می‌شود، رویکردی کاربردی - عمل‌گرا در مواجهه با متن ادبی است؛ رویکردی میان‌رشته‌ای که دو حوزه از علوم انسانی را به هم پیوند می‌دهد و دریچه‌هایی تازه را بر درک متن می‌گشاید. مسئله شخصیت و نیز، چگونگی و چندگانگی تیپ‌های شخصیتی، حوزه اصلی کاربرد روان‌شناسی در واقعیت پیش روی دنیای بیرونی است. آگاهی از این مقوله، به بهبود روابط اجتماعی و چگونگی تعاملات سازنده منجر می‌شود. تیپ‌های شخصیتی نه تنها در عینیت بیرونی و در روابط آشکار اجتماعی، که در متون ادبی نیز ظاهر می‌شوند و به ایفای نقش می‌پردازند که فراتر از این، جانوران نمادین به کار رفته در گستره ادبیات عامه و امثال و حکم، در کارکردی ژرف و عمیق، می‌توانند نمودبخش تیپ‌های شخصیتی باشند. آلفرد آدلر، پیش‌گام روان‌شناسی اجتماعی و صاحب نظریه روان‌شناسی فردی، با معرفی چهار تیپ شخصیتی، یکی از اثرگذارترین نظریه‌ها را در این حوزه ارائه کرده است. جستار پیش‌رو، مبتنی بر این چارچوب نظری و با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی گزین‌گویی‌های ادبی و فرهنگ عامه پرداخته و روایی این نظریه را در گستره

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران (نویسنده مسئول)

*Ag.rahimi@hsu.ac.ir

۲. استادیار ادبیات تطبیقی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

شماری از گزاره‌های ادبی و باورهای عامه، نشان داده است. پژوهش حاضر، به‌مثابه نخستین پژوهشی که نظریه مذکور را از حوزه یک یا چند اثر منسجم، به گستره تاریخی - کاربردی گزین‌گویه‌های ادبی و فرهنگ عامه برده است، نشان می‌دهد که چگونه گزین‌گویه‌ها به‌دلیل اتکا بر انگاره‌های فرهنگی و با توجه به ماهیت موجز و تأثیرگذار خویش، حیوانات نمادین - سمبلیک را در هیئت تیپ‌های شخصیتی روان‌شناختی بازتاب می‌دهند.

واژه‌های کلیدی: تیپ‌های شخصیتی، نمادهای جانوری، آلفرد آدلر، ادب عامه، گزین‌گویه‌های

ادبی.

۱. مقدمه

خوانش و تحلیل متون ادبی بر مبنای نظریات روان‌شناختی، یکی از رویکردهای نوین نقد ادبی به‌شمار می‌آید که از اوایل سده بیستم وارد حوزه مطالعات میان‌رشته‌ای شده است. این رویکرد ادبی - روان‌شناختی با نگاه متفاوت خود به متن ادبی، دریچه‌هایی نو را به روی پژوهنده می‌گشاید و از رهگذر پیوند در میانه دو حوزه روان‌شناسی و ادبیات، به عمیق‌تر شدن نگرش‌ها و تحلیل‌ها کمک شایانی می‌کند. از زیگموند فروید (۱۸۵۶-۱۹۳۹م)، روان‌شناس برجسته اتریشی، به‌منزله نخستین کسی یاد می‌شود که در تحلیل‌های روان‌کاوانه خود از متون ادبی و اساطیری مدد جست و قرائت‌های تازه‌ای از متون کهن به‌دست داد (Holland, 1990, p. 5). دریچه‌ای که فروید از روان‌شناسی به سوی ادبیات گشود، توجه زیادی را به خود جلب کرد و ظرفیت‌های تازه‌ای از ادبیات را آشکار ساخت. از این پس، ادبیات به ابزار مهم اطلاعاتی برای علم روان‌کاوی تبدیل شد (صنعتی، ۱۳۸۰، ص. ۴) و برخی محققان را به این باور رساند که روان‌کاوی برای توصیف و تبیین خود به ادبیات کلاسیک نیازمند است. در این نظریه، ادبیات کلاسیک از یک سو بنیان مفاهیم روان‌شناختی و از دیگر سو منبعی غنی برای نام‌گذاری این مفاهیم تلقی شد (Felman, 1977, p. 9).

نقد روان‌شناختی، حوزه پژوهشی گسترده‌ای است که به کشف و دریافت مسائل روان‌شناسی در متون ادبی و از آن‌جمله تحلیل ابعاد شخصیت در چارچوب متن می‌پردازد. در این میان، چگونگی و چندگانگی تیپ‌های شخصیتی، ازجمله مباحثی است که در روان‌شناسی مدرن مورد توجه و اقبال قرار گرفته است. این مقوله - مفهوم

(تیپ و گونه‌های آن) چندان برجسته و درخور تأمل است که اصولاً تمام روان‌شناسان برجسته، بدان پرداخته‌اند و در فرهنگ‌های روان‌شناسی، همواره مدخلی مبسوط به آن اختصاص داده‌اند. در تعریف اصطلاح «شخصیت» اختلاف چندانی به چشم نمی‌خورد؛ چنان‌که آن را مجموعه‌ای پویا و سازمان‌یافته از خصوصیات تعریف کرده‌اند که «به طرز منحصربه‌فردی بر شناخت انگیزه‌ها و رفتار شخص در وضعیت‌های مختلف تأثیر می‌گذارد» (رایکمن، ۲۰۰۸، ترجمه فیروزبخت، ۱۳۷۸، ص. ۵)، لیکن تقسیم‌بندی تیپ‌های شخصیتی از روان‌شناسی به روان‌شناس دیگر متفاوت است. برای نمونه، کارل گوستاو یونگ (۱۸۷۵-۱۹۶۱م) از هشت تیپ شخصیتی (Schultz & Schultz, 2012, p.107) و کارن هورنای (۱۸۸۵-۱۹۵۲م) از سه تیپ شخصیتی (Feist & Feist, 2006, p.168) سخن می‌گویند. آلفرد آدلر (۱۸۷۰-۱۹۳۷م)، روان‌شناس برجسته اتریشی و بنیان‌گذار روان‌شناسی فردگرا^۱ نیز از جمله روان‌شناسانی است که به گونه‌ای آشکار به تیپ‌های شخصیتی پرداخته و در نظریه خود از چهار تیپ شخصیتی یاد کرده است. تیپ‌های شخصیتی، همچون دیگر مفاهیم روان‌شناختی، تنها در عرصه زندگی جمعی و در میان جوامع انسانی حضور ندارند، بلکه این تیپ‌ها خود را در گستره متون ادبی و در قالب فرم‌های هنری نیز آشکار می‌سازند؛ این از آن‌رو است که در حقیقت، اثر ادبی، هیچ‌گاه بدون فرامتن ادبی موجودیت نیافته و نمی‌یابد (گلدمن، ۱۹۶۴، ترجمه قیاسی، ۱۳۶۹، صص. ۱۰۰-۱۰۱). امثال و حکم در جایگاه نمودی برجسته و ماندگار از متون ادبی، از این قاعده کلی و بنیادی برکنار نیست. چه بسیار که گزین‌گویه‌های ادبی (امثال و حکم)، با فرم ویژه خویش و باورهای عامه با زمینه‌های خاص اجتماعی - تاریخی خود، به تیپ‌های شخصیتی و چگونگی آن‌ها پرداخته و با بیانی هنری/عادی، زمینه‌ساز شناخت شخصیت‌های انسانی برای محققان شده‌اند. در این میان، جانوران نمادینی که در فرهنگ عامه و در امثال و حکم، بارها و بارها به کار رفته و می‌روند، به نگاه تحلیلی عمیق‌تری نیازمندند؛ از آن‌رو که «انسان با گرایش طبیعی‌ای که به آفرینش نمادها دارد، به آن‌ها اهمیت روانی بسیار مهمی می‌دهد» (یونگ، ۱۹۶۴، ترجمه سلطانی، ۱۳۹۳، ص. ۳۵۳). بر این بنیاد، جانوران نمادین اساساً می‌توانند بازتاب تیپ‌های شخصیتی و گویای نموده‌های رفتارهای گوناگون آدمی به‌شمار آیند و از منظر تیپ‌شناسی شخصیتی مورد

توجه و بررسی قرار گیرند. جستار پیش‌رو، با چنین نگرشی به امثال و حکم خواهد نگرست و با واکاوی فرهنگ عامه، به شرح و تبیین مفاهیم فوق خواهد پرداخت.

۱-۱. بیان مسئله

گسترش روزافزون زندگی ماشینی و محدودیت گسترش‌یابنده روابط رو در رو حضوری، امکان شناخت روشن و کامل مخاطبان را از انسان معاصر سلب کرده است. اگر در جوامع سنتی، فرد انسانی، به گونه‌ای دیرپا و پیوسته با نزدیکان خویش به سر می‌برد و شناختی کامل از آن‌ها به دست می‌آورد، در جامعه معاصر با توجه به محدودیت زمان و زمینه‌های حضور، این روان‌شناسان‌اند که زمینه‌ساز شناخت فرد انسانی از دیگری در ارتباطات انسانی‌اند. مبحث روان‌شناختی تیپ‌های شخصیتی، گامی در راستای ارائه شناختی علمی و مناسب از شخصیت‌های انسان، به منظور ارتقای کیفیت روابط اجتماعی است. تیپ‌های شخصیتی نه تنها در عینیت بیرونی و در روابط آشکار اجتماعی، که در متون ادبی نیز ظاهر می‌شوند و به ایفای نقش می‌پردازند. آدلر خود معتقد بود که شاعران و نویسندگان بزرگ به نکته‌های ظریف روان‌شناسی واقف‌اند و این شناخت، در کنش - واکنش‌های شخصیت‌های آثار آنان به خوبی نمود یافته است (Adler, 1940, p. 226). یونگ، بنیان‌گذار روان‌شناسی تحلیلی، نیز باور داشت که آن دسته از متون ادبی که متونی غیرروان‌شناختی به شمار می‌آیند، بیشتر و بهتر تحلیل‌های روان‌کاوی را برمی‌تابند (صنعتی، ۱۳۸۰، ص. ۸۲)؛ در این زمینه، گزین گویه‌های ادبی (امثال و حکم)، به‌ویژه با توجه به دیرپایی و دربردارندگی تجربه‌های تاریخی - طبقاتی، باید مورد توجه روان‌شناسان قرار گیرند و بستر مناسبی برای بررسی‌ها و تحقیقات ادبی - روان‌شناختی به‌شمار آیند. مبتنی بر فرضیات پژوهش، برخی جانوران شاخص و برجسته که به گونه‌ای پربسامد در امثال و حکم نمود و حضور یافته‌اند، شخصیت‌هایی نمادین - سمبلیک‌اند و می‌توانند همچون نمودی از تیپ‌های چهارگانه آدلر به‌شمار آیند. جستار پیش‌رو در پی اثبات همین مدعاست. پژوهندگان برآن‌اند که با مبنا قرار دادن آرا و نظرات آلفرد آدلر و با در نظر داشتن نظریه او، به بررسی جانوران نمادین در گستره امثال و حکم و ادب عامه بپردازند و

تیپ‌های شخصیتی و نمادهای جانوری در امثال و حکم... ابوالقاسم رحیمی و همکار

بدین‌گونه، راه را برای شناخت هرچه بهتر و درک عمیق‌تر مفاهیم روان‌شناختی در متون ادبی - هنری و باورهای عامه فراهم سازند.

۲-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش

مطالعه علمی شخصیت و تیپ‌های شخصیتی و معرفی ویژگی‌های آنان، حوزه اصلی کاربرد روان‌شناسی در واقعیت دنیای بیرونی است (Schultz & Schultz, 2012, p. 5). برآیند چنین مطالعه‌ای، شناخت هرچه بهتر آدمی از مخاطب و در نتیجه ارتقای سطح مناسبات اجتماعی است. آلفرد آدلر با معرفی چهار تیپ شخصیتی، نقشی برجسته و بسزا در شناساندن شخصیت‌های گوناگون انسانی دارد. آشنایی با این بخش از نظرات او، زمینه‌ساز شناخت زود هنگام مخاطب و در نتیجه اتخاذ بهترین شیوه‌ها در مواجهه با دیگری است. این شناخت اگر از قبل بررسی ادبیات عامه و به‌ویژه امثال و حکم به‌دست آید، البته سودبخش‌تر خواهد بود، زیرا از یک‌سو، ادبیات فولکلور به‌دلیل اتکا بر انگاره‌های فرهنگی^۲ باز نمود علائق، سنت‌ها و فرهنگ هر ملت است (Stone, 2004, p. x) و از دیگر سو، داستان‌ها و مثل‌ها، با فرم‌های موجز و هنری خویش، گستره‌ای از تجربه‌ها و دریایی از معانی را به‌گونه‌ای ماندگار و کوتاه به نمود درمی‌آورند (Manser, 2007, p. ix). این دسته از متون ادبی، به‌دلیل برخورداری از بلاغ‌های هنری، نه تنها معانی مستقیم، که معانی ضمنی، بافتی و پنهان^۳ را نیز آشکار می‌سازند (Yule, 2006, p. 112) و بدین ترتیب می‌توانند در بازه زمانی محدودی، انبوهی از شناخت‌های انسانی را به مخاطب عرضه دارند. جستار پیش‌رو در راستای تحقق آرمان شناخت‌بخشی تیپ‌های شخصیتی از رهگذر بررسی بیان‌های کوتاه هنری و دقت در ژرف‌ساخت امثال و حکم و باورهای عامه است.

۲. پیشینه تحقیق

بازجست موضوع تحقیق گویای آن بود که تاکنون پژوهشی مستقل که به بازخوانی نمادهای جانوری به‌کاررفته در امثال و حکم از منظر تیپ‌شناسی چهارگانه آدلر پرداخته

باشد، صورت نگرفته است. پژوهش‌های موجود در زمینه جانوران بعضاً رویکردهای متفاوتی را دنبال می‌کند که به آن‌ها اشاره می‌شود:

طالبی و قطره (۱۳۹۸) در مقاله «کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش بوشهری و شهرکردی: تحلیلی در زبان‌شناسی زیست‌محیطی»، از منظر استعاره-های مفهومی به جانوران پرداخته و دریافته‌اند که گویشوران برداشت‌های استعاری‌شان از رفتارهای جانوران را برای توصیف خصوصیات گوناگون افراد به کار می‌برند. فولادی و ابراهیمی (۱۳۹۰) در «تحلیل آماری بازتاب گیاهان و جانوران در اشعار فرخی و مقایسه با اشعار منوچهری و عنصری» از منظر نقد زیست‌محیطی و به صورت آماری به جانوران پرداخته‌اند. سلاجقه (۱۳۹۰) در «جستاری در چگونگی کارکرد نمادهای جانوران در اشعار صائب تبریزی و بیدل دهلوی» از منظر نشانه‌شناسی به برخی جانوران نمادین در اشعار شاعران یادشده پرداخته و نقش ادبی نشانه‌های جانوری را ترسیم کرده است. نظریه شخصیت آدلر، مبنای کار پژوهش سنجولی و کیچی (۱۳۹۳) در «تحلیل شخصیت دمنه با تکیه بر نظریه روان‌شناسی فردی آلفرد آدلر» بوده است، لیکن نگارندگان مؤلفه‌ای متفاوت از جستار حاضر، یعنی وجود عقده حقارت در شخصیت دمنه را مورد توجه خویش قرار داده‌اند.

۳. بحث و بررسی

اگر در مطالعات جامعه‌شناختی، بررسی طبقه اجتماعی^۴، تعاریف، ویژگی‌ها و چگونگی شکل‌گیری آن، اساسی‌ترین مسئله در حوزه دانش مزبور به‌شمار می‌آید (Bendix & Lipse, 1967, p. 8)، در حوزه علوم روان‌شناختی، مبحث شخصیت و تیپ‌های گوناگون شخصیتی، بنیادی‌ترین مسئله روان‌شناسی است. آدلر خلاف استاد - همکار خویش، فروید، با طرح روان‌شناسی فردنگر، مباحث شخصیت‌شناسی خود را نه از دل اسطوره‌ها و متون کلاسیک ادبی، که از جامعه پیش‌رو و فرد انسانی استخراج کرد. بر این اساس، شخصیت انسانی در جامعه بشری با چهار جلوه متفاوت آشکار می‌شود. این رویکرد واقع‌گرایانه و تقسیم‌بندی تیپ‌های شخصیتی، از آن‌جا که مبتنی بر واقعیات موجود اجتماعی است، خواه ناخواه در کلام دیگر اندیشمندان علوم انسانی نیز بازتاب

می‌یابد. این همان ویژگی‌ای است که اعتبار این‌گونه از تقسیم‌بندی را بالا می‌برد و آن را هرچه بیشتر قابل توجه می‌نماید. وقتی کارل مارکس (۱۸۱۸-۱۸۸۳م) و انگلس (۱۸۲۰-۱۸۹۵م) در مانیفست کمونیسم، دوره‌های مختلف تاریخی را همچون میدان نبردی در میانه دو طبقه اجتماعی بورژوا و پرولتاریا، کارگر و سرمایه‌دار، دهقان و ارباب و برده و برده‌فروش معرفی می‌کنند (Marx & Engels, 1932, p. 9)، به زبانی متفاوت، جامعه‌شناختی، عملاً به دو تیپ شخصیتی سلطه‌گر و سلطه‌پذیر اشاره دارند؛ هم‌چنان که وقتی گاندی در گزاره‌ای تأمل‌برانگیز، بر طریقه ملایمت و عدم خشونت تأکید می‌ورزد: «ملایمت و عدم کاریست خشونت، در وجه مثبت آن، محبت در کاربردی گسترده و عظیم است؛ زمانی که شما، ملایمت و عدم خشونت را پذیرفتید، نه فقط باید دشمن خود را نیز دوست بدانید، که رفتار شما در قبال او باید به‌مثابه رفتار پدری مهربان در قبال فرزند خطاکار خود باشد» (Gandhi, 1955, p. 74)، با بیانی دیگر، به تیپ سودمند اجتماعی اشاره می‌کند. بر این مینا ما همواره و در طول تاریخ، در دل جامعه انسانی با تیپ‌های شخصیتی آدلری روبه‌رو هستیم. همچنین، امثال و حکم و باورهای عامه، چونان میراثی به‌جا مانده از جوامع کهن، نمودگاه این تیپ‌های شخصیتی هستند. در راستای موضوع این جستار، اکنون و پس از طرح مبانی نظری، به بررسی چهار تیپ یادشده از خلال امثال و حکم و فرهنگ عامه خواهیم پرداخت.

۳-۱. تیپ سلطه‌گر

نخستین تیپ از تیپ‌های چهارگانه شخصیتی آدلر، تیپ سلطه‌گر - بهره‌کش است؛ تیبی که به‌ویژه در مقایسه با تیپ سودمند اجتماعی، از آگاهی یا علاقه ناچیز اجتماعی برخوردار است. رفتارهای چنین شخصی، بدون در نظر داشت دیگران صورت می‌پذیرد. نوع افراطی این تیپ شخصیتی، به دیگران حمله می‌کند و آزارگر، بزهکار و جامعه‌ستیز می‌شود. از دیگر سو، نوع کم‌تر خطرناک این تیپ، الکلی و معتاد به مواد مخدر می‌شود و یا دست به خودکشی می‌زند. در رفتاری شگفت، او معتقد است که با حمله کردن به خود، عملاً به‌گونه‌ای غیرمستقیم، به دیگران آسیب می‌رساند. قاطعیت، فعالیت جدی و زیرکی‌های این گروه، از همین روست. این افراد بر مشکلات زندگی چیره می‌شوند و

در زمینه فعالیت‌های اجتماعی، تهدیدکننده‌اند (Ansbacher & Ansbacher, 1956, pp. 8-9).

وصفی که آدلر از تیپ سلطه‌گر ارائه می‌دهد، در گستره امثال و حکم، به گونه‌ای پذیرفتنی و اثبات‌شدنی، با یک نماد جانوری، «گرگ»، پیوند می‌یابد؛ این در حالی است که در نگاه نخستین، شاید این گمان پیش آید که نماد جانوری دیگری، «شیر»، با تیپ سلطه‌گر آدلر هم‌خوانی دارد. توضیح آنکه شیر در امثال و حکم، پیش و بیش از آنکه نشان‌دهنده شخصیت ضداجتماعی و مهاجم تیپ سلطه‌گر باشد، بیانگر شخصیتی قدرتمند و برخوردار از توانمندی و اعتبار است: «شیر، خود شیراست اگر در کوه اگر در مرغزار» (مراقبی، ۱۳۹۱، ج. ۲ / ص. ۱۳۰۱) و یا «شیر شیر است اگر ماده اگر نر باشد» (همان، ص. ۱۳۰۱) و حتی در مثلی به‌ظاهر ناهم‌خوان با امثال دیگر: «شیر از مورچه می‌گریزد» (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۴۸۷). همه این امثال بر بُعد توانمندی و برخوردار از اعتبار شیر تأکید می‌کنند.

مثل‌ها و حکمت‌ها درباره نماد جانوری موردبحث (گرگ) با بیان‌هایی گوناگون، به طرح مسائل و مفاهیم می‌پردازند و به شکل‌های متفاوت، مؤید هماهنگی این شخصیت جانوری با تیپ شخصیتی سلطه‌گر آدلری می‌شوند. بسامد این نماد جانوری مبتنی بر آنچه در مدخل «گرگ» در فرهنگ بزرگ ضرب‌المثل‌های فارسی آمده است، ۸۱۷ مورد است (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۲۳۹۱)؛ شماری که در مقایسه با دیگر نمادهای جانوری موردبحث، به‌گونه‌ای آشکار پرنمود است؛ مقوله‌ای که می‌تواند نشانی از «مسئله‌سازی» و «دغدغه‌آوری این تیپ شخصیتی» در جامعه ایرانی باشد. شخصیتی که ویژگی ویرانگری در او تثبیت شده است؛ چندان که افراد در مواجهه با او، با ذهنیتی تثبیت‌شده بدو می‌نگرند و نسبت به او قضاوت و ارزیابی می‌کنند. تعبیر «گرگ‌منشی» که در کتاب ریشه‌های تاریخی امثال و حکم (پرتوی آملی، ۱۳۶۵، ج. ۲ / ص. ۱۰۵۲) آمده است، دقیقاً گویای همین تفکر تثبیت‌شده مردم نسبت به این جانور نمادین در پیوند با خشونت و رفتارهای وحشیانه است. همین ویژگی در بیان هنرمندانه یک مثل عامه دیگر، بدین شکل نمود می‌یابد: «گرگ همیشه گرسنه است» (بهمنیار، ۱۳۶۹، ص. ۴۶۸). دو نکته کلیدی در این مثل، نخست درک ملازمت «گرسنگی» و «خشونت» است

تیپ‌های شخصیتی و نمادهای جانوری در امثال و حکم... ابوالقاسم رحیمی و همکار

و دیگری به‌کارگیری قید «همیشه». بر این مبنا گرگ در گستره امثال و حکم، نماد شخصیتی انسانی است که از یک سو اهل خشونت و ویرانگری و از دیگر سو، صفت خشونت در او تثبیت شده است. همین ویژگی را در به‌کارگیری هوشمندانه یک صفت: «درنده»، که به‌گونه‌ای پیوسته برای این جانور نمادین در نظر گرفته می‌شود و به‌کار می‌رود، می‌بینیم: «صد گرگ درنده توی گله» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۲، ص. ۱۰۵۶). ضرب‌المثل «گرگ را گرفتند پندش دهند، گفت سرم دهید گله رفت» (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۵۹۰)، با بیانی دیگر گویای تیپ سلطه‌گر است؛ تپیی که درندگی و ویرانگری، خصلت غالب او شده است و چیزی او را از این کار باز نمی‌دارد. در ضرب‌المثلی دیگر: «توبه گرگ مرگ است» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۱، ص. ۵۵۹) که اتفاقاً معادل ضرب‌المثل: «ترک عادت موجب مرض است» (همان، ص. ۵۴۵) است، هم‌چنان گویای تثبیت‌شدگی یک تیپ شخصیتی است.

وقتی در مثلی دیگر و در گزاره‌ای طنزآمیز و هنری، از «گرگ و پوستین‌دوزی!» می‌خوانیم (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۶۶۸)، هم‌چنان با باور به تثبیت‌یافتگی خشونت در این جانور نمادین روبه‌رو می‌شویم. ضرب‌المثل مذکور گویای آن است که چگونه می‌توان از گرگی که مظهر خشونت و درندگی است، انتظار رفتار آرام و اجتماعی داشت؟ ویژگی و خصلت ویرانگری تا بدان جاست که این جانور، در کارکردی بلاغی، در جایگاه مشابهه مرگ یا اجل قرار می‌گیرد و هم‌چنان یادآور مرگ و نابودی می‌شود: «گرگ اجل یکایک ازین گله می‌برد/ وین گله بین که چه آهسته می‌چرد» (بهمنیار، ۱۳۶۹، ص. ۴۶۷؛ دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۳، ص. ۱۳۰۰).

ضرب‌المثل مشهور دیگری، «گرگی در لباس میش» (مراقبی و جهانی‌نوق، ۱۳۹۱، ج. ۲، ص. ۱۵۶۶)، رواجی گسترده دارد. هرچند در ادامه از منظر تیپ‌شناسی آدلر به گوسفند (میش) خواهیم پرداخت، لیکن ذکر این نکته در این‌جا ضروری است که شخصیت سلطه‌گر گاه در راستای دست‌یابی به خواسته‌های خویش، فریبکار می‌شود. او در این فریب، چندان پیش می‌رود که مخاطب عام و ناآگاه، او را فردی رام و آرام و بی‌آزار می‌یابد. از منظر تاریخی، مسعود غزنوی، به‌مثابه فردی واقعی، در پیوند با «اریارق» و «غازی» چنین بود (بیهقی، ۱۳۷۶، ج. ۱، صص. ۲۶۷-۲۸۳) و از منظر ادبی،

«گرچه عابد» عبید زاکانی (۱۳۴۲، صص. ۳۳۱-۳۳۳) چنین است. به بیان دیگر، شخصیت سلطه‌گر اگر تن به صلح و آشتی می‌دهد، از سر ناگزیری است. او عمیقاً باوری به گفت‌وگو، مدارا و حل دوستانه مسائل ندارد، لیکن به اقتضای زمان و دشواری شرایط گاه چه‌بسا تن به صلح و آشتی دهد. صلح و آشتی او البته آلوده به نفاق، ناراستی و فریبکارانه است. در میانه مثل‌ها، ضرب‌المثل «گرگ آشتی» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۳/ص. ۱۲۹۹)، گویای همین ویژگی تیپ سلطه‌گر است؛ او تنها غلبه را می‌جوید و دیگر شیوه‌ها در نگاه او، شیوه‌هایی نامطلوب و لذا اعتناپذیرند.

در نگاه آدلر، شخص سلطه‌گر در رسیدن به اهداف خویش، قاطع و جدی است. این قاطعیت در زبان امثال و حکم، متناسب با ذهنیت عامه، در فرمی هنری خود را آشکار می‌سازد: «گرگ نباشی، گرگانت می‌خورند» (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۱۰۶). عامه با این بیان از مخاطب می‌خواهند در کارها، جدی و حتی قاطع و برنده باشند. مؤید این برداشت، ضرب‌المثلی است با همین مفهوم، لیکن با بیانی متفاوت: «چوب نرم را موربانه می‌خورد» (همان، ص. ۱۰۶). صفت نرم از منظر ساختارشناسی در تقابل با صفتی دیگر، زبر و زمخت به‌کار می‌رود؛ همان صفاتی که پیش از این آدلر برای تیپ سلطه‌گر ذکر کرده بود. نکته درخور توجه این جاست که وقتی یک مثل عامه، مخاطب را به جدی بودن فرا می‌خواند، در بطن این گزاره، ویژگی فراگیر عامه آشکار می‌شود: «تحت سلطه قرار گرفتن، پذیرفتن و سلطه‌پذیر بودن» (Reber et al., 2002, p. 928)؛ همان ویژگی‌هایی که در تیپ بعدی، ناگزیر با آن‌ها مواجه خواهیم شد.

۳-۲. تیپ گیرنده

تیپ شخصیتی گیرنده - وابسته مبتنی بر تقسیم‌بندی آدلر، برای رسیدن به برتری و علاقه‌های اجتماعی تلاش کمی از خود نشان می‌دهد. فرد وابسته به این تیپ شخصیتی، همیشه انتظار دارد که دیگران نیازهای او را برآورده کنند. این تیپ با دنیای خارجی به شیوه انگلی ارتباط برقرار می‌کند و برای برطرف شدن بیشتر نیازهای خود، به دیگران وابسته است. آن‌ها انتظار دارند که خشنودی دیگران را جلب کنند و از این

تیپ‌های شخصیتی و نمادهای جانوری در امثال و حکم... ابوالقاسم رحیمی و همکار

رو به آنها وابسته می‌شوند. آدلر این تیپ را رایج‌ترین تیپ شخصیتی می‌داند (Ansbacher & Ansbacher, 1956, pp. 8-9).

پیش از این و در بخش مربوط به تیپ شخصیتی سلطه‌گر، دیدیم که چگونه جانور نمادین هماهنگ با این تیپ شخصیتی، در عرصه گزین‌گویی‌های ادبی، «گرگ» است؛ در نگاهی ساختارگرایانه و این‌بار درست در گستره امثال و حکم، جانور نمادین تقابلی با این جانور: «میش»، نماد تیپی دیگر، تیپ شخصیتی گیرنده - وابسته است. بسامد این نماد جانوری با دو مصداق مفهومی دیگر آن، یعنی گوسفند و بره، در مجموع مبتنی بر فرهنگ بزرگ ضرب‌المثل‌های فارسی ۷۲۸ مورد است (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ج. ۲/ ص. ۲۴۴۱)؛ در میانه بسامد نمادهای جانورهای تیپ سلطه‌پذیر (گوسفند، میش و بره) با بسامد نماد جانوری تیپ سلطه‌گر (گرگ) می‌توان به قیاسی اجتماعی قائل شد: همواره پیوندی در میانه سلطه‌پذیری و سلطه‌گری هست. به بیان روشن‌تر، تأمل در امثال و حکم فارسی، گویای هم‌آیی دو جانور نمادین و شاخص گرگ و میش است؛ چندان که در بسیاری از حکمت‌های عامه و امثال فارسی، دو جانور یادشده همراه با هم و در تقابلی آشکار به بیان مفاهیم می‌پردازند و تجربه‌های زندگی جمعی را بازمی‌گویند؛ «میش و بره از گرگ نگاه داشتن»: «بعد از این، با ستمکاران جز به شمشیر سخن نخواهم گفت و میش و بره را از گرگ نگاه خواهم داشت» (نظام‌الملک توسی، ۱۳۶۴، ص. ۵۲)؛ همچنین، «میش را به گرگ سپردن!» (مراقبی، ۱۳۹۱، ج. ۲/ ص. ۱۹۰۲). بدین ترتیب، در امثال مربوط به گوسفند (میش)، با ویژگی‌های تیپ دوم، گیرنده - وابسته، روبه‌رو می‌شویم؛ برای نمونه وقتی می‌خوانیم: «بز با بز می‌جنگد، پای میش می‌شکند» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۱/ ص. ۴۳۲)، این مثل به روشنی بیانگر یک تیپ شخصیتی است؛ تیپی ناتوان، آسیب‌پذیر و به تعبیر مشهور: «دست و پا شکسته - چلفتی» که از عهده دفاع از خویش بر نمی‌آید و خلاف تیپ نخستین، جدی و کنشگر نیست. تیپ گیرنده در کنش - واکنشی تقابلی با تیپ سلطه‌گر، یک‌سر مطیع و منقاد است. نکته این‌جاست که در تعابیر فارسی وقتی تعبیر «مثل گوسفند» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۳/ ص. ۱۴۷۹) به کار می‌رود، مقصود اشاره به شخصیتی است که بی‌اندک تأملی، پذیرای سخن دیگران است و از خود اندیشه‌ای مستقل ندارد. در امثال و حکم گذشته نیز این تعبیر گویای بی-

خردی توأم با پذیرش رفتار نابخردانه است؛ توضیح آنکه وقتی در متون کهن تعبیر مذکور به کار می‌رود، معطوف به حرکت جمعی گوسفندان و تبعیت کورکورانه آنان از نخستین گوسفند در پریدن از جوی و رود آب است؛ جوی و رودی که می‌تواند خطرآفرین باشد، لیکن گوسفندان در پذیرشی کور و با فقدان آشکار خردمندی، تن به شرایط می‌سپارند و بدون هیچ اراده‌ای، پذیرای رفتار دیگری می‌شوند. این تعبیر عامه (مثل گوسفند)، عملاً به شاخص‌ترین ویژگی تیپ شخصیتی گیرنده اشاره می‌کند.

تیپ گیرنده - وابسته به گفته آدلر، برای برطرف شدن بیشتر نیازهای خود به دیگران وابسته است. این وابستگی در گستره امثال و حکم به گونه‌ای ظریف و ضمنی بازتاب یافته است؛ توضیح آنکه هر جا در ضرب‌المثلی از ارتباط گوسفند و چوپان (شبان، چوبدار) سخن به میان آمده، با زبانی نمادین و ادبی به همین نیازمندی روانی تیپ گیرنده اشاره شده است: «گوسفند که بی شبان بماند، گرگان قصد گله کنند» (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۶۰۱). همچنین است مثلی دیگر که شبان (محافظ)، از محافظت خویش باز مانده و تیپ گیرنده - نیازمند در معرض آسیب قرار گرفته است: «شبان خفته و گرگ در گوسفند» (همان، ص. ۴۷۴). این در حالی است که در نگاهی توسعه‌گرا، می‌توان قصاب را نیز در دایره مفهومی - پیشه‌ای شبان قرار داد و بدین ترتیب، شماری دیگر از امثال را چونان شاهد مثالی برای اثبات نیاز به حمایت تیپ گیرنده به‌شمار آورد. برآیند ناتوانی - پذیرندگی و نیاز پیوسته تیپ گیرنده به حامی، زمینه‌ساز بروز پدیده‌هایی تازه خواهد بود: بهره‌دهی، تباهی، سوء استفاده و نابودی. اتفاقاً امثال و حکم فارسی به‌روشنی گویای این سازوکار رفتاری است؛ برای نمونه وقتی در یک مثل مشهور می‌خوانیم «گوسفند را برای کشتن فربه کند» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۳، ص. ۱۳۳۰) و یا در مثلی دیگر: «هیچ چوپانی محض رضای خدا گوسفند را نمی‌چراند» (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۷۴۹)، دقیقاً به همین پیامدهای رفتاری و سازوکارهای اجتماعی اشاره شده است. در همین چارچوب مفهومی، این بار با محوریت قصاب، در ضرب‌المثل دیگر می‌خوانیم: «گوسفند به فکر جان است و قصاب به فکر دنبه» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۳، ص. ۱۳۳۰). حتی در ژرف‌ساخت مفهومی مثل: «برای عید بود گوسفند قربانی» (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۱۶۴) نیز همین بنیاد اندیشگی

تیپ‌های شخصیتی و نمادهای جانوری در امثال و حکم... ابوالقاسم رحیمی و همکار

وجود دارد: گوسفند را «محافظت می‌کند» تا سرانجام او را در یک مناسبت برجسته «قربانی کند». نیازمندی تیپ گیرنده به حامی را از فعل نگاه داشتن نیز می‌توان دریافت. این از آن روست که در هر نگاه‌داشتنی، وجود یک نگاه‌دارنده، پیشاپیش پذیرفته است. بر این اساس گوسفند (تیپ گیرنده) نیازمند یک نگاه‌دارنده و حامی است. ضرب‌المثل «کسی که از گرگ بترسد، گوسفند "نگاه ندارد"» (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۵۶۳) را با توجه به فعل به‌کار رفته، باید در پیوند با تیپ گیرنده - وابسته مورد بررسی قرار داد. در ضرب‌المثل دیگر این بار از زبان سعدی همین مسئله با بیانی دیگر مورد اشاره قرار می‌گیرد: «ترحم بر پلنگ تیزدندان / ستمکاری بود بر گوسفندان» (دهخدا، ۱۳۶۳، ص. ۵۴۴). در این مثل گوسفندان همچنان نیازمند حامی‌اند؛ نیازمندانی که بقا و وجودشان در گرو دیگری (چوپان) است. بر این اساس، جانور نمادین گوسفند (میش)، نماد ادبی و امثال و حکمی تیپ گیرنده - وابسته باید به‌شمار آورده شود.

۳-۳. تیپ دورگزین

تیپ دورگزین یا اجتنابی برای روبه‌رو شدن با مشکلات زندگی، تلاش نمی‌کند. این تیپ اگرچه به دنبال کسب موفقیت است، اما با اجتناب کردن از مشکلات، از هر گونه احتمال شکست دوری می‌کند. تلاش برای رسیدن به برتری در این گروه کم است و علاقه اجتماعی آنان حتی شاید از تیپ گیرنده نیز کم‌تر باشد (Ansbacher & Ansbacher, 1956, pp. 8-9). از این تیپ، در فرهنگ ما، با تعبیر «گوشه‌گیر» و «انزواطلب» یاد می‌شود و در متون ادبی، به دور از بار مثبت معنایی، چه‌بسا «عزالت‌نشینان» نموده‌ایی از همین تیپ شخصیتی به‌شمار آیند. تپیی که بودن در جمع را خوش نمی‌دارد، گروه و جمع را وا می‌نهد و خلوت و تنهایی را ارج می‌نهد؛ مثل مشهور «دلا خو کن به تنهایی که از تن‌ها بلا خیزد» (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۳۷۸)، زبان حال چنین تیپ شخصیتی‌ای است. هم‌چنان که مثلی دیگر: «با مردم زمانه سلامی و والسلام» (همان، ص. ۱۵۰). آدلر در میانه این تیپ شخصیتی و تیپ پیشین (گیرنده) همانندی‌هایی یافته است. هر دو تیپ، علایق اجتماعی محدودی دارند، اهل جدیت و

کوشش نیستند و برای مواجه شدن یا کنار آمدن با مشکلات روزمره زندگی آمادگی لازم را ندارند (Feist & Feist, 2006, pp.136-137).

در میانه جانوران، جغد، همان پرنده‌ای که از آن با نام‌های دیگر: «بوم، بوف، کوف و مرغ بهمن» نیز یاد شده است، نماد امثال و حکمی - ادبی تیپ شخصیتی دوری‌گزین - اجتنابی شمرده می‌شود. بسامد این نماد جانوری با دیگر نام‌های آن مبتنی بر فرهنگ بزرگ ضرب المثل‌های فارسی ۶۸ مورد است (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۲۱۶۱). جغد پرنده‌ای است که دور از همگان، در ویرانه‌ها جای می‌گیرد و رغبتی به گفت‌وگو با دیگر پرندگان (دیگر افراد جامعه) ندارد. او ویرانه‌نشین است و با ویرانه، دمساز و آشناست: «بلبل به باغ و جغد به ویرانه ساخته/ هرکس به قدر همت خود خانه ساخته» (مراقبی، ۱۳۹۱، ج. ۱/ص. ۵۸۸). گرایش به دوری‌گزینی و اجتناب از مصاحبت با دیگران در تیپ دوری‌گزین چندان و چنان است که مخاطبان وی او را در مقایسه با دیگر شخصیت‌ها شخصیتی متمایز، با رویکرد منفی می‌یابند؛ شخصیتی که نه همچون تیپ نخستین، به‌کارگیرنده و بهره‌کش است و نه چون تیپ گیرنده در مواجهه با دیگران، تحت سلطه قرار می‌گیرد و نه همچون تیپ کارآمد و کارساز سودمند اجتماعی است. شاخصه برجسته او، اجتناب از مصاحبت با دیگران و ترجیح تنهایی بر جمع است. در گستره امثال و حکم، جغد و ویرانه ملازم هم‌اند. لازمه ویرانه، تنهایی است. بر این اساس، جغد خرابه‌نشین همواره تنهاست. هم از این روست که در یک مثل چنین می‌خوانیم: «جغد آن به آبادی نبیند» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۲/ص. ۵۸۴) یا در مثلی دیگر «نیست سزاوار جغد خانه آباد» (همان، ج. ۴/ص. ۱۸۷۱). این تیپ شخصیتی به‌واسطه ویژگی خاص دوری‌گزینی خود در سنجش با سه تیپ دیگر شخصیتی، نابهنجارتر به نظر می‌رسد، زیرا سه تیپ شخصیتی دیگر در هر حال در منظر دیدار مخاطبان خویش هستند؛ حال آنکه تیپ دوری‌گزین - اجتنابی فاقد این ویژگی برجسته اجتماعی است. پیامد چنین رفتاری، البته مثبت نخواهد بود. در فرهنگ عامه نیز، شخصیت نمادین این تیپ شخصیتی، جغد، ناخجسته (گجسته) و نامبارک شمرده شده است و به نحوس مشهور است (ذوالفقاری و شیری، ۱۳۹۴، ص. ۳۹۸): جغد که شوم است به افسانه‌در/ بلبل گنج است به ویرانه‌در» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۲/ص. ۵۸۴) و در

مثلی دیگر: «بود جغد بس ناخجسته به فال/ به‌ویژه که زاغش دهد پر و بال» (همان، ج. ۱/ص. ۴۷۱). این گجستگی حتی در نخستین متن‌های پدیدآمده در قلمرو زبان فارسی، تاریخ بلعمی خود را نمایان ساخته است: «گیومرث چون به راه اندر همی شد، جغد را دید که پیش وی آمد و به راه نشست و چند بار بانگ کرد با سهم» (طبری، ۱۳۸۶، ص. ۱۶۴). ضرب‌المثل مشهور «کس نیاید به زیر سایه بوم/ و همای از جهان شود معدوم» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۳/ص. ۱۲۰۷)، به‌گونه‌ای آشکارا گویای همین نگاه منفی به این پرنده نمادین و به تعبیری تیپ شخصیتی است. این پرنده در بیان عطار در *منطق‌الطیر* به‌واسطه همین انزوا و عدم ارتباط اجتماعی، با مشبهه «دیوانه‌ای که در ویرانه جای گزیده است» به‌کار رفته است: «کوف آمد پیش چون دیوانه‌ای/ گفت من بگزیده‌ام ویرانه‌ای» (عطار، ۱۳۷۸، ص. ۵۷). وراوینی در داستان «شاه اردشیر» با کاربست ترکیب تشبیهی «بوم بوار» (جغدِ هلاک و نابودی)، هم‌چنان به ویژگی منفی این پرنده نمادین/ تیپ‌شخصیتی اشاره می‌کند: «خانه اگر تا شرفات قصر کیوان برآوری، بوم بوار بر بام او نشیند» (وراوینی، ۱۳۸۰، ص. ۱۸۹). او افزون بر این، در باب نهم، دیدار این پرنده را شوم می‌شمارد و از صفت شومی او می‌گوید: «ما را از جایگاه پست هم‌کلامی بوم- صفتان شوم دیدار به مطار همت این همای مبارک‌سایه رسانید» (همان، صص. ۷۱۵-۷۱۶). این در حالی است که همدانی در *عجایب‌نامه* (*عجائب‌المخلوقات*)، یک جا آشکارا از ناخجستگی این پرنده می‌گوید: «بوم مرغی است که آن را خجسته ندارند» (۱۳۷۵، ص. ۲۷۹) و جای دیگر به ویران‌بودگی زندگی او اشاره می‌کند: «آفریدگار سیلی بفرستاد و آن باغ‌ها بکند وقتی از آن، بوی لاله و ارغوان آمدی، اکنون بوی خاک و قطران می‌آید... در آن جا مرغ بوم و جغد است. مرگ در آن جا آید، دل وی از بیم، بگرید» (همان، ص. ۱۵۸). زیست و زیستگاهی چنین، برآیندی منفی خواهد داشت؛ به بیان روشن‌تر، شخصیت دوری‌گزین، چندان فرو داشته می‌شود که طبع او را دون می‌دانند و در تقابل با باز، پرنده خجسته و هم‌نشین شاهان به‌کار گرفته می‌شود: «باز را دست ملوک از همت عالیست جای/ جغد را بوم خراب از طبع دون شد مستکن» (مراقبی، ۱۳۹۱، ج. ۱/ص. ۵۸۸). نکته برجسته آنکه تیپ شخصیتی دوری‌گزین، با انزواطلبی عملاً در پی کسب آرامش و آسایش برای خویش است؛ این بدان معناست که

انزوا و خلوت برای چنین تیپ شخصیتی‌ای، مفاهیمی دلنشین و خوشایند هستند. حکمت فارسی، این نکته را نیز همچون دیگر ویژگی‌های برشمرده‌شده در طی گفتار، بازتاب می‌دهد: «بود جغد خرم به ویران زشت / چو بلبل به خوش باغ اردیبهشت» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۱، ص. ۴۷۱).

از منظر روان‌شناسی، تیپ دوری‌گزین، به واسطه تثبیت‌شدگی در صفت دوری‌گزینی، به‌سادگی به شخصیتی از گونه چهارم (سودمند اجتماعی) مبدل نمی‌شود. وقتی در یک مثل می‌خوانیم: «بوم از تربیت هزارستان نشود» (شکورزاده، ۱۳۷۲، ص. ۱۸۶)، حکمت عامه با زبانی دیگر به ثبات شخصیتی این تیپ اشاره می‌کند. بی‌تردید، امثال و حکمی این چنین استعاری، کارکردی اجتماعی دارند و فرد به‌کار برنده وقتی از تربیت-ناپذیری بوم سخن می‌گوید، آشکارا مقصودش یک تیپ شخصیتی در عرصه زیست جمعی است.

۳-۴. تیپ چهارم؛ سودمند اجتماعی

چهارمین تیپ شخصیتی در تقسیم‌بندی آدلر، تیپ شخصیتی سودمند اجتماعی است؛ تپیی که علاقه اجتماعی بسیاری دارد. آدلر علاقه اجتماعی را، استعداد فرد، برای تعاون و همکاری با دیگران در جهت نیل به هدف‌های شخصی و اجتماعی تعریف می‌کند. او معتقد بود افراد فاقد علاقه اجتماعی، ممکن است روان‌رنجور یا حتی بزهکار و مجرم شوند. در باور آدلر، شرارت‌ها در نمودهای مختلف آن، از جنگ گرفته تا تنفر نژادی و حتی باده‌گساری‌های علنی، از نبود علاقه و احساس اجتماعی ناشی می‌شود؛ این تیپ شخصیتی، افزون بر آنکه طبق نیازهای جامعه (افراد) عمل می‌کند، در چارچوب علاقه اجتماعی کاملاً رشدیافته خود، با مشکلات موجود کنار می‌آید. این نوع شخصیت، نمایانگر سلامت روانی در نظام روان‌شناختی آدلر است. فرد سودمند اجتماعی سعی می‌کند مشکلات زندگی را حل کند و آماده مشارکت با دیگران و غلبه بر مشکلات زندگی است. او به سه وظیفه عمده زندگی یعنی، شغل، همکاری با هم‌نوع و عشق - ازدواج به دید مسائل اجتماعی نظر می‌کند و اعتقاد دارد که حل مشکلات اجتماعی نیاز

تیپ‌های شخصیتی و نمادهای جانوری در امثال و حکم... ابوالقاسم رحیمی و همکار

به همکاری، شهامت فردی و سهیم شدن در آسایش دیگران دارد (Ansbacher & Ansbacher, 1956, pp. i66-i68).

چنین ویژگی‌هایی در گستره امثال و حکم و ادبیات عامه، با یک شخصیت جانوری نمادین و برجسته، هدهد هماهنگ است. بسامد این نماد جانوری (تیپ شخصیتی) مبتنی بر فرهنگ بزرگ ضرب المثل‌های فارسی ۱۴ مورد است (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۲۴۶۸). پرنده‌ای چنان کاردان و علاقه‌مند به تعامل و گفت‌وگو که در یک حماسه معرفت‌شناختی برجسته، منطق‌الطیر، در جایگاه راهنمایی راه‌برنده، با خیلی مرغان به گفت‌وگو می‌نشیند، علاقه‌مندانه به بحث می‌پردازد، خوشی‌ها و ناخوشی‌ها را می‌شنود و عکس‌العملی مناسب نشان می‌دهد و سپس خستگی‌ناپذیر و شورانگیز، راهبر خیل مرغان به سوی سعادت می‌شود. همین منش سودمند و سودبخش اوست که از همان آغاز، زبان عطار را، به‌عنوان ناظری اجتماعی و زبان‌گویای جامعه انسانی، به ستایش او می‌گشاید: «مرحبا ای هدهد هادی‌شده/ درحقیقت پیک هر وادی شده» (ثروتیان، ۱۳۸۴، ص. ۳۰). ویژگی‌های یادشده با ویژگی‌های تیپ سودمند اجتماعی هماهنگ است. هدهد به‌سبب آشنایی‌هایش با سلیمان، «مطلوب پیامبر زمان شده است و مثال‌اعلای مرد کامل، پیر دلیل و مرشد راه‌دان است» (عطار، ۱۳۷۸، ص. بیست و یک). در باورهای عامه ایرانیان، هدهد پرنده‌ای سعد و خوش‌یمن است و به فال نیک گرفته می‌شود (شوالیه و گرابران، ۱۹۶۹، ترجمه فضایی، ۱۳۹۰، ص. ۵۲۶). هدهد به‌عنوان قاصد، قاصدی کاردان و هوشیار (ویژگی‌های تیپ سودمند اجتماعی)، در بسیاری از افسانه‌ها حضور دارد (ذوالفقاری و شیری، ۱۳۹۴، ص. ۱۱۱۱). این تیپ شخصیتی با چنین کارکردهای مثبتی، بی‌گمان مطبوع اندیشه و احساس مخاطبان خویش در روابط اجتماعی است و از این رو به خوش‌خبری معروف است (شمیسا، ۱۳۷۷، ص. ۱۱۲۳): «هدهد خوش‌خبر از طرف سپا بازآمد» (حافظ، ۱۳۶۲، ص. ۳۵۶) و «صبا به خوش‌خبری هدهد سلیمان است» (همان، ص. ۲۹۸). فردی که با هوشمندی و دانایی خویش گره از مشکلات می‌گشاید و پیام‌آور خوشی‌ها می‌شود. او گره‌گشای دشواری‌هاست و در روابط جمعی مورد مراجعه گرفتاران قرار می‌گیرد. در عرصه غزل فارسی، فرد گرفتار، عاشقی دل‌داده است. این دل‌داده گرفتار، به هنگام گرفتاری، هدهد راهنما و کاردان را

به کار می‌گیرد: «ای هدهد صبا به سبا می‌فرستمت / بنگر که از کجا به کجا می‌فرستمت» (همان، ص. ۱۹۸). این تیپ شخصیتی به واسطه بهره‌مندی از خردمندی، مایه افتخار و سربلندی است، تا آنجا که عقل که خود، اولین آفریده هستی است، به وجود او افتخار می‌کند: «من هدهدی که عقل به من افتخار کرد» (خاقانی، ۱۳۸۲، ص. ۱۵۱). این تیپ در عمل اجتماعی خویش، چیزی را بر خویش تحمیل نمی‌کند، بلکه این توأمان مهربانی و کارایی درون‌زاد اوست که کار را به پیش می‌برد؛ تو گویی او خود شیفته راه و گفتار خویش است و به کار خویش عشق می‌ورزد. تیپ شخصیتی یادشده با برخوردار از توان‌های بسیار در سازوکاری طبیعی، رهبری جمع را به عهده می‌گیرد و در نقش راهنمایی سودمند ظاهر می‌شود؛ راهنمایی که می‌داند با هریک از خیل مرغان، چگونه گفت‌وگو کند و آن‌ها را مجاب سازد. سودمند بودن اجتماعی، البته بدون پشتوانه دانایی، ممکن و مقدور نیست. هم از این رو، این تیپ در عرصه اندیشه‌ورزی توانمند است. توانایی‌های این پرنده - تیپ در گستره فرهنگ عامه با زبان خاص خویش مورد اشاره قرار گرفته است؛ این بدان معناست که او از اوج آسمان‌ها، آب را در زیر هفت طبقه زمین تشخیص می‌دهد و می‌بیند (شاملو، ۱۳۸۱، ص. ۹۱). در حکایت است که هدهد تنها پرنده‌ای بود که می‌توانست محل آب را به حضرت سلیمان نشان دهد (شوالیه و گرابران، ۱۹۶۹، ترجمه فضایی، ۱۳۹۰، ص. ۵۲۶). هم از این رو به هدهد، لقب مرغ آب‌شناس یا مساح داده‌اند (شمیسا، ۱۳۷۷، ص. ۱۱۲۴): «هدهد ز آب زیر زمین آگه است» (دهخدا، ۱۳۶۳، ج. ۴/ص. ۱۹۰۰) و جایی دیگر: «آب بنمایم ز وهم خویشتن» (عطار، ۱۳۷۸، ص. ۳۹). آب مبتنی بر فرهنگ نمادها (شوالیه و گرابران، ۱۹۶۹، ترجمه فضایی، ۱۳۹۰، ج. ۱/ص. ۱۱) رمز حیات، زندگی و دانایی در عرصه جامعه بشری و نیز نماد سعادت و خوشبختی است. در همین راستا، مبتنی بر باور عامه در رمز‌نمایی از خواب‌ها، اگر کسی هدهد را به خواب ببیند، این امر دلیل بر مقام یافتن و خیرمند شدن رؤیابین است و اگر هدهد باب گفت‌وگو را با او باز کند و با او سخن بگوید، رمز فردی آگاهی‌بخش است که از نادانسته‌های جهان آگاه راز می‌گشاید (تفلیسی، ۱۳۸۴، ص. ۴۰۹). بدین گونه، هدهد در هیئت نمادین تیپ شخصیتی سودمند اجتماعی و در گستره ادبیات فارسی آشکار می‌شود تا با بیان دیگر،

تیپ‌های شخصیتی و نمادهای جانوری در امثال و حکم... ابوالقاسم رحیمی و همکار

ادبی - نمادین یادآور چهارم تیپ شخصیتی آلفرد آدلر، روان‌شناس فردنگر اتریشی، شود.

۴. نتیجه

پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، به واسطهٔ پرداختی دو یا چندسویه به مفاهیم، در مقایسه با پژوهش‌های محض، دارای برآیندی بهتر و کاربردی‌ترند. این مسئله از آن روست که چنین پژوهش‌هایی نه تنها گستره و کارآمدی چند دانش را به گونه‌ای هم‌زمان باز می‌نمایند، بلکه افق‌های تازه‌تری را نیز برای تحقیق و پژوهش آشکار می‌سازند. جستار پیش‌رو به مثابهٔ پژوهشی میان‌رشته‌ای، با رویکردی روان‌شناختی - ادبی، به بررسی و تحلیل جانوران نمادین به کار رفته در امثال و حکم و فرهنگ عامه، با تکیه بر نظریهٔ تیپ‌های شخصیتی روان‌شناس اتریشی، آلفرد آدلر پرداخت. پژوهش حاضر گویای آن است که ادب عامه و گزین‌گویی‌های ادبی به دلیل اتکا بر انگاره‌های فرهنگی و به‌ویژه با توجه به دربردارنگی تجربه‌های تاریخی - طبقاتی و دیرپایی، بستر بسیار مناسبی برای بررسی‌ها و تحقیقات ادبی با رویکرد نقد روان‌شناختی به‌شمار می‌آیند و واقعیت‌های عینی و اجتماعی را بازتاب می‌دهند. نظریهٔ شخصیت آدلر و تیپ‌های چهارگانهٔ شخصیتی او، یکی از اثرگذارترین نظریه‌ها در حوزهٔ مطالعات روان‌شناسی به‌شمار می‌آید و مطالعه و شناخت آن، به شناخت بهتر آدمی و ارتقای سطح مناسبات اجتماعی می‌انجامد. تحلیل داده‌های این پژوهش به روشنی آشکار می‌سازد که برخی جانوران نمادین به کار رفته در امثال و حکم و فرهنگ عامه، بر تیپ‌های شخصیتی آدلر قابل تطبیق‌اند و گویای نمودهای رفتارهای گوناگون آدمی به‌شمار می‌آیند. منطبق بر این جستار، دو جانور برگزیده، گرگ و میش - که در گسترهٔ امثال و حکم و حکمت عامه در تقابلی آشکار به کار می‌روند - با دو تیپ سلطه‌گر - بهره‌کش و گیرنده - سلطه‌پذیر، قابل بررسی و سنجش‌اند. این دو تیپ شخصیتی در مطالعات جامعه‌شناختی، ذیل عنوان طبقات اجتماعی مطالعه می‌شوند. تیپ شخصیتی دوری‌گزین - اجتنابی در جانور نمادین جغد نمود می‌یابد و هدهد، تیپ شخصیتی سودمند اجتماعی را بازتاب می‌دهد. بدین ترتیب، برآیند پژوهش، از یک‌سو، فرضیات تحقیق و روایی این نظریهٔ

روان‌شناختی را اثبات می‌کند و از سوی دیگر، ضرورت واکاوی و ژرف‌نگری در عرصه ادبیات عامه با تأکید بر گزین‌گویی‌های ادبی (امثال و حکم) را مورد تأکید قرار می‌دهد.

پی‌نوشت‌ها

1. individual psychology
2. cultural schemata
3. invisible meaning
4. social class
5. submission

منابع

- بهمنیار، ا. (۱۳۶۹). *داستان‌نامه بهمنیاری*. تهران: دانشگاه تهران.
- بیهقی، ا. (۱۳۷۶). *تاریخ بیهقی*. به کوشش خ. خطیب‌رهبر. تهران: مهتاب.
- پرتوی آملی، م. (۱۳۶۵). *ریشه‌های تاریخی امثال و حکم*. تهران: سنایی.
- تفلیسی، ا. (۱۳۸۴). *کلیات تعبیر خواب*. تهران: گلپا.
- ثروتیان، م. (۱۳۸۴). *شرح راز منطق‌الطیر عطار*. تهران: امیرکبیر.
- حافظ، ش. (۱۳۶۲). *دیوان حافظ*. تصحیح پ. ناتل خانلری. تهران: خوارزمی.
- خاقانی، ا. (۱۳۸۲). *دیوان خاقانی*. تصحیح ض. سجادی. تهران: زوار.
- دهخدا، ع.ا. (۱۳۶۳). *امثال و حکم*. ج. ۴. تهران: امیرکبیر.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۸۸). *فرهنگ بزرگ ضرب‌المثل‌های فارسی*. تهران: معین.
- ذوالفقاری، ح. و شیرازی، ع.ا. (۱۳۹۴). *باورهای عامیانه مردم ایران*. تهران: چشمه.
- رایکمن، ر. ام. (۲۰۰۸). *نظریه‌های شخصیت*. ترجمه م. فیروزبخت (۱۳۸۷). تهران: ارسباران.
- زاکانی، ع. (۱۳۴۲). *کلیات عبید زاکانی*. به کوشش پ. اتابکی. تهران: زوار.
- سلاجقه، پ. (۱۳۹۰). *جستاری در چگونگی کارکرد نمادهای جانوران در اشعار صائب تبریزی و بیدل دهلوی*. پژوهش زبان و ادبیات فارسی، ۲۱، ۱۲۱-۱۴۰.
- سنچولی، ا. و کیچی، ز. (۱۳۹۳). *تحلیل شخصیت دمنه با تکیه بر نظریه روان‌شناسی فردی آلفرد آدلر*. زبان و ادب فارسی، ۲۲۹، ۶۹-۸۷.
- شاملو، ا. (۱۳۸۱). *کتاب کوچک*. با همکاری آ. سرکیسیان. تهران: مازیار.

تیپ‌های شخصیتی و نمادهای جانوری در امثال و حکم... ابوالقاسم رحیمی و همکار

شکورزاده، ا. (۱۳۷۲). ده هزار مثل فارسی و بیست و پنج هزار معادل آن‌ها. مشهد: آستان قدس رضوی.

شمیسا، س. (۱۳۷۷). فرهنگ اشارات ادبیات فارسی. تهران: فردوس.

شوالیه، ژ. و گریبان، آ. (۱۹۶۹). فرهنگ نمادها. ترجمه س. فضایی (۱۳۹۰). تهران: جیحون.

صنعتی، م. (۱۳۸۰). تحلیل‌های روان‌شناختی در هنر و ادبیات. تهران: نشر مرکز.

طالبی، م. و قطره، ف. (۱۳۹۸). کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش بوشهری و شهرکردی: تحلیلی در زبان‌شناسی زیست‌محیطی. فرهنگ و ادبیات عامه، ۲۹، ۱۵۷-۱۸۲.

طبری، م. (۱۳۸۶). تاریخ طبری. ترجمه ا. بلعمی. تصحیح م. بهار، و م. فریدون گنابادی. تهران: هرمس.

عطار نیشابوری، ف. (۱۳۷۸). منطق‌الطیر. به اهتمام س. ص. گوهرین. تهران: علمی و فرهنگی. فولادی، م. و ابراهیمی، م. (۱۳۹۰). تحلیل آماری بازتاب گیاهان و جانوران در اشعار فرخی و مقایسه با اشعار منوچهری و عنصری. بهار ادب، ۱۴، ۱۲۷-۱۴۲.

گلدمن، ل. (۱۹۶۴). نقد تکوینی. ترجمه م. ت. قیاسی (۱۳۶۹). تهران: بزرگمهر.

مراقبی، غ. و جهانی نوق، م. (۱۳۹۱). فرهنگ جامع امثال و حکم. تهران: دانشگاه تهران.

نظام‌الملک توسی، ا. (۱۳۶۴). سیرالملوک. به اهتمام ه. دارک. تهران: علمی و فرهنگی.

وراوینی، س. (۱۳۸۰). مرزبان‌نامه. به کوشش خ. خطیب‌رهبر. تهران: صفی‌علیشاه.

همدانی، م. (۱۳۷۵). عجایب‌نامه. ویرایش ج. مدرس صادقی. تهران: نشر مرکز.

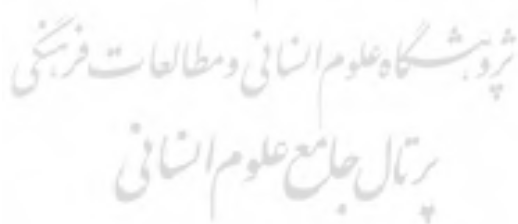
یونگ، ک. گ. (۱۹۶۴). انسان و سمبول‌هایش. ترجمه ا. سلطانیه (۱۳۹۳). تهران: جامی.

References

- Adler, A. (1940). *The practice and theory of individual psychology* (translated into Farsi by Peyman Radin). LTD.
- Ansbacher, H. L., & Ansbacher, R. R. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler*. Basic Books, Inc.
- Attar Neyshabouri, Sh. (1999). *Maktegh-o Teir* (edited by Seyed Sadegh Goharin). Scientific & Cultural publishing.
- Bahmanyar, A. (1990). *The story of Bahmaniari* (2nd ed). University of Tehran.
- Beihaqi, A. (1997). *Beyhaqi history* (edited by Khalil Khatib Rahbar). Mahtab.
- Bendix, R., & Lipset, M. (1967). *Class, status, and power*. R.K.P.
- Dekhoda, A. A. (1984). *Proverbs* (6th ed). Amir Kabir.

- Felman, S. (Ed.). (1977). *Literature and psychoanalysis: the question of reading otherwise*. The John Hopkins University Press.
- Feist, J., & Feist, G. (2006). *Theories of personality* (6th ed). McGraw-Hill Education.
- Fooladi, M., & Ebrahimi, M. (2011). Statistical analysis of the reflection of plants and animals in Farrokhi's poems and comparison with Manouchehri and Onsoni poems. *Journal of Spring Literature*, 14, 127-142.
- Gandhi, M. K. (1955). *My religion* (edited by Bhartan Kumarappa). Navajivan Publishing House.
- Goldman, L. (1990). *Structuralism genetic criticism* (translated into Farsi by Mohammad Taghi Ghiyasi). Bozorgmehr.
- Hafiz, Sh. M. (1983). *Divan-e Hafez* (edited by Parviz Natel Khanlari). Kharazmi.
- Hamedani, M. (1996). *Ajayebnameh* (edited by Jafar Modarres Sadeghi). Markaz.
- Holland, N. N. (1990). *Holland's guide to psychoanalytic psychology and literature-and-psychology*. Oxford University Press.
- Jung, C. G. (2014). *Man and his symbols* (translated into Farsi by Mamood Soltanieh). Jami.
- Khaghani, B. (2003). *Divan-e Khaghani* (edited by Ziauddin Sajjadi). Zavar.
- Manser, M. H. (2007). *The facts on file dictionary of proverbs*. Facts on File, Inc.
- Marx, K., & Engels, F. (1932). *Manifesto of the communist party*. International Publishers.
- Moraghebi, G. H., & Jahani Nogh, M. (2012). *Comprehensive thesaurus of proverbs* (in Farsi). University of Tehran.
- Nizam al-Mulk Tusi, A. A. (1985). *Siyar-il Moluk* (edited by Hubert Dark). Scientific & Cultural Publishing.
- Partovi Amoli, M. (1986). *Historical roots of proverbs* (in Farsi). Sanai.
- Reber, A. S., Allen, R., & Reber, E. S. (2002). *The Penguin dictionary of psychology*. Penguin Books.
- Rickman, R. M. (2008). *Personality theories* (translated into Farsi by Mehrdad Firoozbakht). Arasbaran.
- Sanati, M. (2001). *Psychological analysis in art and literature* (in Farsi). Markaz.
- Sancholi, A., & Kichi, Z. (2014). Demneh personality analysis based on Alfred Adler's theory of individual psychology. *Persian Language and Literature*, 229, 69-87.
- Selajgeh, P. (2011). Research on how animal symbols work in the poems of Saeb Tabrizi and Bidel Dehlavi. *Persian Language and Literature Research*, 21, 121-140.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. A. (2012). *Theories of personality*. Wadsworth Publishing.
- Shakurzadeh, I. (1993). *Ten thousand Persian proverbs and twenty-five thousand equivalents* (in Farsi). Astan Quds Razavi.

- Shamisa, S. (1998). *Thesaurus of Persian allusions* (in Farsi). Ferdows.
- Shamloo, A. (2002). *Ketab-e Kuche*. Maziar.
- Shevalier, J., & Gerbran, A. (2011). *Thesaurus of symbols* (translated into Farsi by Soodabeh Fazaili). Jeyhun.
- Stone, J. R. (2005). *The Routledge dictionary of Latin quotations: the illiterati's guide to Latin maxims, mottoes, proverbs and sayings*. Routledge.
- Tabari, M. (2007). *Tabari history* (translated into Farsi by Abolfazl Mohammad Ibn Abdollah Bal'ami). Hermes.
- Talebi, M., & Qatreh, F. (2019). The use of animal names in address forms in Bushehr and Shahr-e Kordi dialects: an analysis in environmental linguistics. *Culture and Folk Literature*, 29, 157-182.
- Tbilisi, Sh. (2005). *Generalities of dream interpretation* (in Farsi). Golpa.
- Thervatian, M. (2005). *Description of the Mantegh-ol Teir of Attar* (in Farsi). Amir Kabir.
- Varavini, S. (2001). *Marzbannameh* (edited by Khalil Khatib Rahbar). Safi Ali Shah.
- Yule, G. (2006). *The study of language* (3rd ed). Cambridge University Press.
- Zakani, O. (1963). *Kolliyat of Obaid Zakani* (edited by Parviz Atabaki). Zavar.
- Zolfaghari, H., & Shiri, A. (2015). *Folk beliefs of the Iranian people* (in Farsi). Cheshmeh.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی